

IZABELA WASIK

UNIwersytet Jagielloński

<https://orcid.org/0000-0002-0104-7009>

ZDROJOWISKA W GALICJI A DZIAŁALNOŚĆ SEJMU KRAJOWEGO

GALICIAN WATERING PLACES AND THE ACTIVITIES OF THE GALICIAN DIET

Summary: This article examines the role of watering places in the legislative activities of the Galician Diet. From the mid-1860s, the status of watering places was a subject of debate within the Diet. Given the lack of uniform regulation, efforts were made to standardize their legal status and facilitate their development. Władysław Koziebrodzki, a prominent Member of Parliament, played a key role in these efforts, which culminated in the passage of laws in 1891 and 1908. In addition to these laws, watering places were governed by facility-specific statutes and medical guidelines.

Keywords: watering place, hydrotherapy, law, Galician Diet, Galicia

Chęć wyprawy w nieznane i odkrywania nowych światów, kultur, obyczajów stale towarzyszy człowiekowi. Wśród wielu powodów wędrówek można wskazać nie tylko na pragnienie przeżycia przygody, zaspokojenia ciekawości czy prowadzenia badań naukowych, ale także – co równie istotne – poprawę stanu zdrowia. Biorąc pod uwagę ostatni ze wskazanych powodów, nie będzie niczym zaskakującym, zwłaszcza, że od XIX wieku coraz większą popularnością wśród obieranych celów wędrówek zaczęły cieszyć się zdrojowiska. Analogicznie nie powinno również być dużym zaskoczeniem, iż poszczególne ustawodawstwa podjęły decyzję o prawnej regulacji zasad ich powstawania, funkcjonowania oraz sprawowania bezpośredniego nadzoru nad nimi. Powyższą aktywność możemy zaobserwować również, badając dzieje Sejmu Krajowego Galicji. Monarchia habsburska, która w drugiej połowie XIX wieku przeszła dość znaczne przeobrażenia prawne¹, szczególnie pod względem ustrojowym², umożliwiającym rozwój autonomii galicyjskiej³. Niniejszy artykuł prezentuje, w jaki sposób sprawa zdrojowisk wybrzmiewała w działalności Sejmu Krajowego Galicji wraz z rezultatami tych działań, przede wszystkim ustawami z 1891 oraz 1908 roku, odnosząc się również do wybranych praktycznych aspektów uchwalanych statutów zdrojowisk oraz instrukcji dla lekarzy.

SPRAWA ZDROJOWISK W DZIAŁALNOŚCI SEJMU KRAJOWEGO

Funkcjonowanie zdrojowisk w przeciągu całego okresu działalności Sejmu Krajowego Galicji⁴ nie stanowiło głównej osi dyskusji, niemniej jednak

¹ Ramy prawne wyznaczały przede wszystkim Dyplom Październikowy z 1860 r. oraz Patent Lutowy z 1861 r., a dla poszczególnych krajów koronnych statuty krajowe. Galicja również otrzymała stosowny statut krajowy. Zob. *Dyplom cesarski z 20 października 1860, d.u.p. Nr. 226, Kodeks prawa politycznego czyli Austriackie Ustawy Konstytucyjne 1848–1903*, red. S. Starzyński, Lwów 1903, s. 411–414; *Patent cesarski z 26 lutego 1861*, dz. u.p. 1861, Nr 20, Ibidem, s. 414–417.

² Więcej na ten temat zob. A. Dziadzio, *Monarchia konstytucyjna w Austrii 1867–1914. Władza – obywatel – prawo*, Kraków 2001.

³ Na temat autonomii galicyjskiej, zob. J. Buszko, *Geneza autonomii Galicji*, Kraków 1992.

⁴ Więcej na temat działalności Sejmu Krajowego Galicji zob. S. Grodziski, *Sejm Krajowy Galicyjski*, t. I–II, Kraków 2018.

w pracach tego organu powyższa kwestia również odcisnęła swoje piętno, powracając kilkakrotnie. Pierwsze próby podjęcia działań na rzecz zdrowowisk w ramach obrad Sejmu Krajowego Galicji miały miejsce we wrześniu 1868⁵. Już wówczas bowiem postulowano konieczność przygotowania odpowiedniej ustawy dla zdrowowisk krajowych, tak aby ułatwić ich funkcjonowanie. W tym celu Wydział Krajowy⁶ miał zbadać, w jaki sposób od strony prawnej materia ta powinna zostać uregulowana.

Sprawa zdrowowisk powróciła jako przedmiot obrad w następnym roku⁷ podczas rozpatrywania petycji dotyczącej uregulowania zdrowowisk, szczególnie tego w Krynicy⁸. Wnoszący petycję postulowali uchwalenie osobnych statutów oraz budowę nowych dróg dojazdowych do tych miejscowości. Problematyka działalności zdrowowisk, choć niezwykle istotna, co podkreślało ówczesne piśmiennictwo⁹, nie wzbudziła w owym czasie większych emocji

⁵ Zob. *Stenograficzne Sprawozdania Drugiego Peryodu Drugiej Sesi Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim w roku 1868. Kadencja II, sesja II (całość)*, Lwów 1868, s. 601–602.

⁶ Wydział Krajowy był organem wykonawczym Sejmu Krajowego. Więcej na temat działalności i praktyki funkcjonowania Wydziału Krajowego zob. M. Małecki, *Wydział Krajowy Sejmu Galicyjskiego. Geneza, struktura i zakres kompetencji, następstwo prawne*, Kraków 2014.

⁷ Zob. *Stenograficzne Sprawozdania z Trzeciej Sesi Drugiego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim w roku 1869. Kadencja II, sesja III (całość)*, Lwów 1869, s. 108–109.

⁸ Zob. M. Zieleniewski, *Wody lekarskie okręgu rządowego krakowskiego. Stan zdrowowiska w Krynicy w roku 1858*, Kraków 1859; idem, *Materyały do historii c.k. Zakładu zdrowowego w Krynicy*, Warszawa 1877; idem, *O ruchu i rozwoju c.k. Zakładu zdrowowego w Krynicy od 1873 do 1877 r.*, Warszawa 1879.

⁹ Wiele uwagi zdrowowiskom w swoich pracach poświęcał Józef Dietl, zob. J. Dietl, *Der Kurort Krynica in den galizischen Karpathen des Neusandecer Kreises in historischer, topographischer und therapeutischer Beziehung*, Krakau 1857; idem, *Źródła lekarskie w Bardyowie*, Kraków 1858; idem, *Źródła lekarskie w Iwoniczu*, Kraków 1858; idem, *Uwagi nad zdrowowiskami krajowymi ze względu na ich skuteczność, zastosowanie i urządzenie. Cz. I*, Kraków 1858; idem, *Źródła lekarskie w Swoszowicach*, Kraków 1858; idem, *O znaczeniu i przeznaczeniu spółki zdrowowisk krajowych*, Kraków 1860; idem, *Die Heilquellen von Iwonitz in Galizien im Sanoker Kreise*, Krakau 1860; idem, *Zdroje iwonickie po nowém ich urządzeniu i powtórny rozbiórze chemicznym*, Kraków 1866.

ani ożywionych dyskusji wśród posłów. Jedynie Józef Majer¹⁰ zaproponował, aby w ramach prowadzonych prac skorzystać z doświadczenia i pomocy Krakowskiego Towarzystwa Naukowego, szczególnie komisji balneologicznej, zasłużonej dla zakładania zdrojowisk w Galicji. Mimo że poczyniono pewne wstępne kroki w następnych latach¹¹, na finalizację owych wysiłków przyszło jeszcze poczekać przeszło 20 lat, gdyż galicyjskie zdrojowiska „powróciły” do Sejmu Krajowego dopiero pod koniec lat 80. XIX wieku.

Stosowny postulat¹² wysunął poseł Władysław Koziembrodzki¹³, a dyskusja znowu zagościła na łamach Sejmu Krajowego w listopadzie 1889 roku. W argumentacji posła, co warto podkreślić, rola zdrojowisk była analizowana z punktu widzenia leczniczego, ekonomicznego i narodowego¹⁴. W tym ostatnim aspekcie autor wniosku upatrywał przede wszystkim w możliwości podróży Polaków z innych zaborów do Galicji celem kuracji. Wskazywano również na przykład Zakopanego, niezwykle popularnego kierunku turystycznego i leczniczego¹⁵, które z braku stosownych regulacji prawnych nie było dobrze zarządzane, np. pod

¹⁰ J. Tkaczyński, *Pro memoria III. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego spoczywający na cmentarzach Krakowa 1803–2017*, Kraków 2018, s. 179.

¹¹ Zob. *Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesji Czwartego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomeryi wraz z W. Ks. Krakowskiem w roku 1877. Kadencja IV, sesja I (całość)*, Lwów 1877, s. 206–207, 278–279.

¹² Zob. *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Pierwszej Sesji Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1889. Alegat 113, Kadencja VI, sesja I*, Lwów 1889.

¹³ Zob. *Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesji Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1889. Kadencja VI, sesja I (całość)*, Lwów 1889, s. 408–411.

¹⁴ Dyskusja ta później przeniosła się także na inne fora, np. gremia lekarskie. Towarzystwo lekarskie krakowskie wybrało ze swego grona specjalną podkomisję. Zob. A.W. Gluziński, *Komisja przemysłowa Tow. lek. krak.*, „Przegląd Lekarski: Organ Towarzystw Lekarskich Krakowskiego i Galicyjskiego” 1890, R. XXIX, nr 2, s. 29; M. Zieleniewski, *Sprawy naglące polskich zakładów zdrojowych*, Warszawa 1888; idem, *Sprawy polskich zakładów zdrojowych*, Lwów 1889; L. Kopff, *Rabka najsilniejsza solanka jodo-bromowa w Galicji. Sprawozdanie z roku 1882*, Kraków 1883.

¹⁵ Zob. M. Orlewicz-Musiał, *Turystyka aktywna Polaków pod zaborem austriackim w dobie autonomii galicyjskiej (1867–1914)*, Kraków 2019.

względem warunków sanitarnych. Ponadto informował on, iż w Galicji istniało przeszło 150 zdrowowisk¹⁶, ale niestety z uwagi na brak wsparcia ze strony władz krajowych i odpowiednich regulacji prawnych nie były one w stanie skutecznie konkurować z innymi tego typu ośrodkami w Europie, choć miały ku temu potencjał. Określenie ram prawnych umożliwiłoby rozwój zdrowowisk. Proponował, aby wzorem niemieckim czy francuskim, a także węgierskim ustanowić inspektora zdrowowisk przy Wydziale Krajowym, który dokonywałby kontroli zdrowowisk, celem likwidacji nieprawidłowości i oferowania wsparcia naukowego. Postulowano, aby Wydział Krajowy zbadał stosunki administracyjne, policyjne, prawne i sanitarne zdrowowisk. Dążono do ujednolicenia zdrowowisk w Galicji i znalezienia optymalnej drogi ich rozwoju, w tym jak „kraj mógłby i powinien przyjąć w pomoc”¹⁷. Wystąpienie zakończyły oklaski zgromadzonych. Wniosek został skierowany zaś do komisji sanitarnej¹⁸.

Sprawa powróciła pod obrady podczas posiedzenia 16 listopada 1889 roku¹⁹. W wystąpieniu poseł Koziebrodzki ponownie podkreślał, jak

¹⁶ Zob. L. Tatomir, *Podręcznik geografii Galicji na podstawie prac monograficznych i urzędowych źródeł*, Lwów 1876, s. 133; M. Zieleniewski, *Zakłady Zdrojowo-Kąpielne Galicji. Poszyt I*, Warszawa 1873; M. Zieleniewski, *Zakład zdrojowo-kąpielowy Rymanów. Solanka jodo-bromowa w Galicji*, Lwów 1894; W. Piasecki, *Zakopane: stacja klimatyczno-lecznicza z zakładem przyrodo-leczniczym dra Wenantego Piaseckiego w powiecie nowotarskim u podnóża Tatr. Zakład otwarty dla chorych przez cały rok*, Kraków 1883; Ż. Krówczyński, *Lubień. Rok 1880: Sprawozdanie komisji z łona sekcji lwow. Towarzystwa lek. gal. wybranej*, Lwów 1880; T. Praszčil, *Truskawiec, zakład zdrojowo-kąpielowy w Galicji. Opis, środki lecznicze, sposób działania, wskazania terapeutyczne i cennik zdrowowiska*, Drohobycz 1909.

¹⁷ Zob. *Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesji Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1889. Kadencja VI, sesja I (całość)*, Lwów 1889, s. 395–396.

¹⁸ Wskazano na duży potencjał Galicji w tym zakresie w znacznej mierze niewykorzystany. Ówczesny stan zdrowowisk porównywano chociażby do tych w Czechach, gdzie w Galicji gościło do 16 000 osób rocznie, a u naszych południowych sąsiadów nawet 61 700 osób. Zob. *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Pierwszej Sesji Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1889. Alegat 148. Kadencja VI, sesja I*, Lwów 1889.

¹⁹ Zob. *Sprawozdanie Stenograficzne z Rozpraw Galicyjskiego Sejmu Krajowego. 20. Posiedzenie I. Sesji VI. Peryodu Sejmu Galicyjskiego Kadencja VI, sesja I*, Lwów 1889, s. 703–708.

ważna jest opieka kraju nad zdrojowiskami. Dodał również, iż z uwagi na bieżące problemy, np. szlaki komunikacyjne spośród dużej liczby zdrojowisk w Galicji przez kuracjuszy uczęszczanych było jedynie 26. Podczas dyskusji głos zabrał także ówczesny rektor UJ, prof. Edward Korczyński²⁰. Z uwagi na poczynione wcześniej ustalenia, tj. prace prowadzone od końca lat 60. i w latach 70. XIX wieku, dotyczące zdrojowisk w Galicji, postulował, aby przeprowadzone zostały jedynie badania uzupełniające, co mogłoby przyspieszyć tempo prowadzonych działań. Poseł pragnął, aby w przyszłości pochyłono się nad kwestiami dalekosiężnymi, np. budową hoteli o europejskim standardzie czy zachęceniu przedsiębiorców do inwestycji w miejscowościach zdrojowych. W tym celu zaproponował modyfikację rezolucji. Obligowałaby ona Wydział Krajowy nie tylko do zbadania obecnego stanu uzdrowisk i przygotowania projektu ustawy, jak również do wskazania na inne możliwe środki, znajdujące się w granicach kompetencji Sejmu Krajowego. Ostatecznie propozycja ta została poddana pod głosowanie, ale nie została przyjęta.

Następne działania miały miejsce w Wydziale Krajowym, a ich efektem finalnym było przedstawienie sprawozdania o ustawie zdrojowej²¹. Prace nad projektem toczyły się również w komisji sanitarnej, a sprawa powróciła pod obrady w 1890 roku²². Przedstawiony projekt uważano za niewystarczający, w takim stopniu, aby w pełni wykorzystać potencjał drzemący w galicyjskich zdrojowiskach. Wśród wskazywanych za wzór rozwiązań prawnych stawiano węgierską ustawę z 1874 roku, która ułatwiła budowę dróg przy uzdrowiskach czy tworzenie zakładów użyteczności publicznej, np. poczty i telegrafu. Nadto za najważniejszy czynnik rozwoju uznano ulgi podatkowe przyznawane nawet

²⁰ Zob. S. Kościński, *Słownik lekarzów polskich obejmujący oprócz krótkich życiorysów lekarzy Polaków oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych, dokładną bibliografię lekarską polską od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej*, Warszawa 1888, s. 231.

²¹ Zob. *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Drugiej Sesi Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1890. Alegat 28. Kadencja VI, sesja II*, Lwów 1890.

²² Zob. *Stenograficzne Sprawozdania z Drugiej Sesi Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1890. Kadencja VI, sesja II (całość)*, Lwów 1890, s. 220–232.

na okres dwudziestu lat. Również w dyskusji poruszano możliwość dystrybucji galicyjskich wód alkalicznych na terenie całej monarchii, co mogłoby przyczynić się do wzrostu popularności samych zdrowowisk galicyjskich. Podobne działania miały miejsce we Francji i w Czechach. Po dwóch latach wytężonej pracy, obrad, dyskusji i analizowania zgłoszonych pomysłów ustawa Sejmu Krajowego regulująca zdrowowiska w Galicji²³ otrzymała sankcję cesarską.

Następnie temat zdrowowisk powrócił na początku XX wieku pod obrady Sejmu Krajowego w 1905 roku. Jak wskazywano, z uwagi na upływ ponad dziesięciu lat od momentu wejścia w życie ustawy zaszły znaczące zmiany i konieczne stało się ponowne uregulowanie funkcjonowania zdrowowisk. Początkowo prace zmierzały jedynie w kierunku uchwalania noweli do ustawy z 1891 roku²⁴, przede wszystkim z uwagi na występujące w praktyce nieprawidłowości²⁵ w gospodarowaniu funduszami zdrowowisk²⁶. W tym celu Wydział Krajowy przygotował specjalne sprawozdanie wraz z projektem zmian²⁷,

²³ Zob. Ustawa z dnia 4. Listopada 1891 roku, urządzająca stosunki zdrowowisk i uzdrowisk w Królestwie Galicji i Lodomerji z Wiekiem Księstwem Krakowskim, Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych dla Królestwa Galicji i Lodomerji wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim (dalej: Dz.u.kr.) 1891, cz. XXI, Nr 80, s. 330–334.

²⁴ Zob. *Protokół 53. Posiedzenia 2. Sesji, VI. Peryodu Sejmu Galicyjskiego. Kadencja VIII, sesja II*, Lwów 1905.

²⁵ W praktyce miały miejsce przypadki, iż właściciele prywatnych zakładów zatrudniali osoby nieposiadające uprawnień do wykonywania zawodu. Często bowiem byli to studenci medycyny. Dlatego nałożono na właścicieli prywatnych zakładów leczniczych obowiązek zgłoszenia starostwu zatrudnienia lekarza wraz z przedstawieniem dokumentów potwierdzających jego wykształcenie. Zob. Rozporządzenie c.k. namiestnictwa z 13 kwietnia 1895, l. 29.841, [w:] *Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych*, red. J. Piwocki, t. IV, Lwów 1912, s. 277.

²⁶ W Sejmie Krajowym analizowano przypadek nieprawidłowości w zarządzie zdrowowiska w Szczawnicy. Zob. *Protokół 39. Posiedzenia 2. Sesji, VI. Peryodu Sejmu Galicyjskiego. Kadencja VIII, sesja II*, Lwów 1905; *Protokół 46. Posiedzenia 2. Sesji, VI. Peryodu Sejmu Galicyjskiego. Kadencja VIII, sesja II*, Lwów 1905; *Protokół 48. Posiedzenia 2. Sesji, VI. Peryodu Sejmu Galicyjskiego. Kadencja VIII, sesja II*, Lwów 1905.

²⁷ Zob. *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Drugiej Sesji Ósmego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1905. Alegat 394 Kadencja VIII, sesja II*, Lwów 1905.

które następnie zostało uzupełnione w ramach działań komisji administracyjnej²⁸.

Na dalszym etapie prac przeprowadzono konsultacje z przedstawicielami władz, nauki (Akademii Umiejętności w Krakowie, Politechniki Lwowskiej), a także środowiska lekarskiego, w tym balneologów²⁹, w maju 1906 roku. Mimo iż sprawa ta była niezwykle istotna dla rozwoju kraju i zwiększenia przychodów, a całą dyskusję utrzymywano w niezwykle poważanym tonie, to zdarzały się i nieco „łżejsze” wypowiedzi³⁰. Podejmowano różnorodne zagadnienia łączące się z codziennością funkcjonowania zdrojowisk od spraw budownictwa³¹, poprzez zapobieganie rozprzestrzenianiu się chorób zakaźnych i funkcjonowanie pawilonów izolacyjnych, aż do sprawy leczenia ubogich³² czy właściwego wydatkowania środków funduszu.

²⁸ Zob. *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Drugiej Sesji Ósmego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1905. Alegat 629 Kadencja VIII, sesja II*, Lwów 1905.

²⁹ Zob. *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Trzeciej Sesji Ósmego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1907. Alegat 59 Kadencja VIII, sesja III*, Lwów 1907.

³⁰ Zob. *ibidem*, s. 44. Józef Merunowicz: „Wedle statutu fundusz zdrojowy może być używany na upiększenie zdrojowiska, ale ten lekarz chociażby był i najpiękniejszym mężczyzną, nie może uchodzić za upiększenie zdrojowiska, ani za uprzyjemnianie gościom pobytu”.

³¹ Zob. *ibidem*, s. 26. Zebrani wskazywali na brak pełnego przestrzegania przepisów krajowej ustawy budowniczej z 1899 roku.

³² Czasami również osoby pochodzące z Galicji w negatywny sposób wpływały na funkcjonowanie zdrojowisk w Czechach, np. Karlsbadu. W praktyce spora część ubogich ludzi pochodzących z Galicji czy Bukowiny trudniła się żebractwem, często chorując na cholerę. W celu walki z tym zjawiskiem przy wystawianiu świadectw ubóstwa dokładne sprawdzanie stanu zdrowia pod kątem skuteczności przyszłej kuracji oraz czy będą w stanie opłacić podróż i pobyt. Zob. Reskrypt ministerstwa spraw wewnętrznych z dnia 26 sierpnia 1894, l. 21.510 o powstrzymywaniu napływu żebraków do zakładów kąpielowych, [w:] *Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych*, op. cit., s. 279. Problem ten powrócił także w niedługim czasie, także w nieco innym aspekcie. Odnotowywano przypadki, iż do zakładów przybywały zupełnie inne osoby w celu żebrania niż wskazane w świadectwie ubóstwa. Dlatego też oprócz świadectwa miano także dodać krótki rysopis chorego. Zob. *Okólnik c.k. namiestnictwa z dnia 7 marca 1898, l. 7.427 o powstrzymaniu*

Za największy problem uznano brak specjalnego funduszu dla zdrojowisk, dzięki stworzeniu którego ich właściciele mogliby skorzystać z kredytów, gdyż banki prywatne niechętnie udzielały ich przedsiębiorcom³³. Równie istotne miały być działania dążące do poprawy stanu dróg dojazdowych, gdzie wydziały powiatowe nie zawsze wypełniały swoje obowiązki, lub zapewnienia połączeń kolejowych bezpośrednio do zdrojowisk. Zdecydowanie lepszą jakość połączeń posiadała Galicja ze zdrojowiskami zagranicznymi, np. z Karlsbadem, niż z Rymanowem³⁴. W wypowiedziach pojawiał się problem wysokich cen ustanawianych przez restauratorów. W dyskusji toczonyj w Sejmie Krajowym wskazywano na ważkość tematyki zdrojowisk dla Galicji³⁵. Dodatkowo postulowano, aby z uwagi na pewne doświadczenia praktyczne ze zdrojowiska Iwonowicz zobowiązać właścicieli zakładów zdrojowych do utrzymywania dojazdów. Ostatecznie jednak posłowie zgodzili się, aby w ramach dalszych działań Wydział Krajowy proponował na bieżąco potrzebne rozwiązania. Biorąc pod uwagę wyniki dotychczasowych prac, przygotowano projekt³⁶ nowej ustawy³⁷.

napływu żebraków do zakładów kąpielowych, w: *ibidem*, s. 280. Problem ten zob. również *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Trzeciej Sesi ́ Ósmego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1907. Alegat 59, Kadencja VIII, sesja III*, Lwów 1907, s. 59.

³³ Zob. *ibidem*, s. 8. Kazimierz Kaden: „Bo cóż jest taki zakład kąpielowy? Zbiór domów, urzędzeń, itp. które polegają na źródłach. Ale jeżeli źródła wyschną? konkludują ci panowie. Jeżeli w Rabce przez 8 wieków, jak to skonstatowano, były źródła i nie wyschły, to raptem mają wyschnąć wtedy, kiedy Bank krajowy pożyczkę udzieli”.

³⁴ *Ibidem*, s. 11.

³⁵ Zob. *Stenograficzne Sprawozdania z Trzeciej Sesi ́ Ósmego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1907. T. 1. Posiedzenie 1–23. Kadencja VIII, sesja III (całość)*, Lwów 1907, s. 555–562.

³⁶ Zob. *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Trzeciej Sesi ́ Ósmego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1907. Alegat 157, Kadencja VIII, sesja III*, Lwów 1907.

³⁷ Zob. Ustawa z dnia 11. października 1908, urządzająca stosunki zdrojowisk i uzdrowisk w Królestwie Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim, w: *Dz.u.kr* 1908, cz. XXVI, Nr 133, s. 365–369.

USTAWY ZDROJOWE SEJMU KRAJOWEGO GALICJI

Problematykę zdrojowisk w Galicji normowały ustawy z 4 listopada 1891 roku oraz z 11 października 1908 roku. Zdrojowiska otwarte dla publicznego użytku na mocy zezwolenia władzy miały posiadać własne statuty. Wydawały je według ustawy z 1891 c.k. namiestnictwo³⁸ w porozumieniu z Wydziałem Krajowym, a od 1908 roku Wydział Krajowy w porozumieniu z c.k. namiestnictwem, następnie ogłaszając w dzienniku ustaw i rozporządzeń krajowych. Statut miał zawierać granice terytorialne oraz precyzować organizację zakładu, w tym sposób powoływania do komisji i kadencję oraz sposób utraty mandatu. W obu ustawach do organów zakładu zaliczono:

- a) komisję zdrojową lub komisję klimatyczną;
- b) zarząd zakładu;
- c) lekarza zdrojowego lub lekarza klimatycznego.

Skład komisji sprecyzowano jedynie w ustawie z 1891 r. i zasiadli w niej:

- a) delegat c.k. namiestnictwa;
- b) delegat Wydziału Krajowego;
- c) właściciel zakładu lub jego zastępcy;
- d) lekarz zdrojowy lub lekarz klimatyczny;
- e) naczelnik gmin i przełożony obszaru dworskiego, ewentualnie inspektor.

W skład komisji mogły ponadto wchodzić także inne osoby wymienione w tym celu w statucie. Powyższego rozwiązania nie przewidziano już w ustawie 1908 roku, ponieważ skład osobowy tych gremiów pozostawiano do uregulowania statutowego. Przewodniczącym komisji był delegat c.k. namiestnictwa, na mocy zmian z 1908 roku decyzję o nominacji spośród członków komisji podejmowało zaś c.k. namiestnictwo.

³⁸ Więcej na temat namiestnictwa, zob. K. Grzybowski, *Galicja 1848–1914. Historia ustroju politycznego na tle historii ustroju Austrii*, Kraków–Wrocław–Warszawa 1959; A. Dziadzio, M. Mataniak, *Namiestnictwo galicyjskie (1854–1914). Organizacja i zadania*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2018, nr 11 (1), s. 137–167; A. Dziadzio, *Galicyjski Sejm Krajowy wobec namiestnictwa w początkach ery konstytucyjnej w Austrii*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016, nr 25 (3), s. 261–276; M. Małecki, *Namiestnictwo galicyjskie: zarys problematyki badawczej*, [w:] *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2017/1: právo v běhu času: sborník příspěvků z mezinárodní konference*, red. V. Knoll, Plzeň 2018, s. 198–207.

Do zadań komisji należało przede wszystkim dokładanie starań o ustawiczny rozwój zdrojowiska, zwiększenie poziomu oferowanych usług. W tym celu komisja zarządzała funduszem kuracyjnym oraz czuwała nad majątkiem. Wymierzała i pobierała taksy i opłaty, w tym taksy kuracyjne, mogąc również zwolnić poszczególne osoby z ich opłacania. Była także uprawniona do zgłaszania postulatów co do zmian w wysokości taks i opłat, dbała o utrzymywanie dróg i ścieżek, o przestrzeganie przepisów kąpielowych i sanitarnych. W przypadku zdrojowisk cieszących się większą popularnością namiestnictwo dysponowało prawem mianowania inspektora w celu sprawowania państwowego nadzoru nad wykonywaniem policji miejscowej. Istniała także możliwość przyznania okręgu ochronnego dla poszczególnych zdrojowisk przez c.k. władze górnicze³⁹.

Komisja również z końcem września każdego roku uchwałała preliminarz dochodów i wydatków na następny rok i przedkładała go Wydziałowi Krajowemu do zatwierdzenia. Dodatkowo składała rachunek z zarządu funduszem kuracyjnym, a od 1908 roku sprecyzowano, iż miał on trafiać do Wydziału Krajowego i c.k. namiestnictwa, a także zostać podany do publicznej wiadomości. Od 1908 roku w przypadku nieodpowiedniego zarządu funduszem kuracyjnym istniała możliwość odebrania zarządu i przekazania go organowi wskazanemu przez Wydział Krajowy w porozumieniu z c.k. namiestnictwem. Na fundusz kuracyjny składały się: taksy kuracyjne, taksy za muzykę, opłaty pobierane od przedsiębiorców, widowisk, zabaw czy koncertów, jak również z grzywien oraz z dobrowolnych datków. Wydatki poczynione w ramach funduszu miały przede wszystkim zapewnić bezpieczeństwo gościom, upiększać zdrojowisko, umożliwić zakładanie nowych urządzeń celem poprawy jakości pobytu, opłacenie muzyki, a także na funkcjonowanie szpitala.

³⁹ Przykładowo zob. Obwieszczenie c.k. Starostwa górniczego w Krakowie z dnia 26. Lipca 1894, L. 1329, o zniesieniu zakazu poszukiwania lub odbudowy ropy i wosku ziemnego w obrębie okręgu ochronnego zdrojowiska Iwonicz, w: Dz.u.kr 1894, cz. XVIII, Nr 79, s. 304–305; Obwieszczenie c.k. Starostwa górniczego w Krakowie, z dnia 16. Czerwca 1896, L. 1973, w: Dz.u.kr. 1896, cz. XII, Nr 43, s. 168–169; Ogłoszenie c.k. Starostwa górniczego w Krakowie z 27. września 1904 L. 3574, w sprawie rozszerzenia rejonu ochronnego dla źródeł mineralnych w Krynicy i Słotwinach, powiatu politycznego Nowy Sącz, w: Dz.u.kr. 1904, cz. XVII, Nr 115, s. 396–397.

Przeciw uchwałom i zarządzeniom komisji przysługiwało prawo odwołania się do c.k. namiestnictwa, natomiast od 1908 roku do Wydziału Krajowego, w terminie 14 dni. Właściciel zakładu został również zobligowany do ustanowienia zarządcy, którego głównym zadaniem było czuwanie nad przestrzeganiem przepisów.

Oprócz wskazanych ustaw fragmentaryczną regulację zdrojowisk można odnaleźć również w ustawie budowniczej Sejmu Krajowego z 1899 roku⁴⁰. Na mocy § 14 zobligowano wydziały powiatowe, aby w przeciągu 2 lat od wejścia w życie ustawy zarządziły przygotowanie planów regulacyjnych przez komisję. W jej skład wchodził: delegat wydziału powiatowego, jako jej przewodniczący, naczelnik gminy i jeden delegat rady gminnej, przełożony obszaru dworskiego, eksperci powołani przez wydział powiatowy (np. spraw sanitarnych), delegat komisji zdrojowej, względnie rządowy inspektor zdrojowy. Sprecyzowano również sposób powstawania nowych budynków, murowanych lub stawianych na podmurowaniu, zabezpieczonych przeciwpożarowo oraz dopuszczalnych odległości pomiędzy nimi.

STATUTY UZDROWISK

Uszczegółowieniem rezultatów działań Sejmu Krajowego były regulacje odnoszące się do konkretnych zdrojowisk, m.in. poprzez statuty oraz instrukcje dla lekarzy. Wśród miejscowości uzdrowiskowych otrzymały go chociażby uzdrowiska w Zakopanem⁴¹ czy w Krynicy⁴².

⁴⁰ Zob. Ustawa z dnia 13 października 1899 obowiązująca w Królestwie Galicji i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, w: Dz.u.kr, 1899, cz. XIV, Nr 133, s. 315–345.

⁴¹ Zob. *Statut uzdrowiska w Zakopane, wydany rozporządzeniem c.k. Namiestnictwa z dnia 3 czerwca 1894 L. 43484 na mocy ustawy krajowej z dnia 4 listopada 1891 (Dz. ust. kr. Nr. 80) i w porozumieniu z Wydziałem krajowym, Zakopane 1905.*

⁴² Zob. *Statut dla zdrojowiska w Krynicy wydany rozporządzeniem c.k. namiestnictwa z dnia 12 maja 1895, l. 38 383 na mocy ustawy z 4 listopada 1891 (dz.u.kr. l. 80) w porozumieniu z wydziałem krajowym, w: Zbiór ustaw i rozporządzeń sanitarnych ze szczególnem uwzględnieniem Galicji i W. Księstwa Krakowskiego, red. J. Barzycki, t. I, Lwów 1899, s. 312–317.*

W Zakopanem za organy stacji klimatycznej uznano:

- a) komisję klimatyczną,
- b) lekarza klimatycznego.

Komisja składała się z: delegatów c.k. namiestnictwa i Wydziału Krajowego, naczelnika gminy, lekarza klimatycznego, ewentualnie z inspektora rządowego, dwóch delegatów lekarzy oraz dwóch delegatów rady gminnej w Zakopanem, delegata Towarzystwa Tatrzańskiego⁴³, delegata właścicieli willi położonych w obszarze stacji klimatycznej, które miały co najmniej 5 pokoi, oraz delegata gości. Ten ostatni był wybrany przez kuracjuszy przebywających w Zakopanem w lipcu danego roku. Kadencja delegatów trwała trzy lata, przy czym delegat gości swoją funkcję sprawował jedynie rok. Dopuszczano do udziału w pracach ekspertów, ale posiadali oni jedynie głos doradczy. W posiedzeniach komisji mogli ponadto brać udział c.k. starosta nowotarski, c.k. lekarz powiatowy, urzędnicy c.k. namiestnictwa z prawem przemawiania.

Przewodniczącym komisji był delegat c.k. namiestnictwa. Do jego zadań należało zwoływanie posiedzeń zwyczajnych i nadzwyczajnych, czuwanie nad należytym wykonywaniem uchwał, reprezentowanie komisji na zewnątrz. Zadania komisji określono analogicznie jak w ustawie z 1891 roku. Dodatkowo można również wskazać na czuwanie nad jakością sprzedawanych produktów żywnościowych, np.: mięsa, jarzyn, owoców, nabiału oraz wody i innych napojów. Swoim nadzorem miała również obejmować miejsca przyrządzania żywności, np. piekarnie, cukiernie etc. Komisja czuwała nad stanem czystości ulic, placów, dróg, a nawet furmanek. W razie wybuchu choroby zakaźnej miała sprawdzać, czy zwierzchność gminna podejmowała niezbędne kroki wymagane przez prawo. Jeśli komisja przekazała uwagi

⁴³ Zob. R. Targosz, *Powstanie Towarzystwa Tatrzańskiego. Analiza rozbieżności źródłowych*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Zamiejscowego w Chorzowie Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu” 2005, nr 6, s. 243–247; J. Kapłon, *Galicijskie Towarzystwo Tatrzańskie, Towarzystwo Tatrzańskie i Polskie Towarzystwo Tatrzańskie (1873–1950): o miscellaneach statutowych i nie tylko*, [w:] *Prawne aspekty podróży i turystyki – historia i współczesność. Prace poświęcone pamięci profesora Janusza Sondla*, red. P. Cybula, Kraków 2018, s. 257–270.

zwierzchności gminnej o zauważonych nieprawidłowościach w powyższych kwestiach, a stan taki nadal się utrzymywał, wówczas mogła zwrócić się do władz wyższych o zarządzenie ich usunięcia.

Komisja obradowała na posiedzeniach przynajmniej raz w miesiącu. Dzień i godzinę wraz z porządkiem obrad wyznaczał przewodniczący na co najmniej 3 dni przed datą posiedzenia. Przewodniczący dysponował również prawem zwołania nadzwyczajnego posiedzenia komisji. Musiał takie działanie podjąć na żądanie 4 członków komisji. Głosował tylko w razie równości głosów. Posiedzenia komisji były poufne. Z każdego posiedzenia spisywano protokół, w którym należało wymienić obecnych na posiedzeniu, opis sprawy, wnioski i wyniki głosowania z uzasadnieniem. Komisję zobowiązano do prowadzenia dokładnego inwentarza całego swojego majątku, a także oddanego w zarząd dla użytku gości, domów, parku, ogrodów, sprzętów. C.k. namiestnictwo czuwało nad prawidłowością wydatków, z prawem żądania wyjaśnień. Przeciw zarządzeniom komisja klimatyczna mogła poprzez rekurs odwołać się do ministerstwa spraw wewnętrznych. Za przestrzeganie przepisów statutu odpowiedzialny był aktualny przewodzący komisji klimatycznej. Od uchwał i zarządzeń komisji przysługiwało prawo odwołania się do c.k. namiestnictwa w terminie 14 dni. C.k. namiestnictwo dysponowało prawem mianowania inspektora w celu państwowego nadzoru nad wykonywaniem policji miejscowej.

Pora lecznicza trwała przez cały rok. Na fundusz kuracyjny składały się taksy pobierane od gości, którzy spędzali więcej niż 6 dni po 4 zł, od rodziny (zaliczano do niej męża, żonę, synów kawalerów i córki panny) przynajmniej trzyosobowej 10 zł. Komisja mogła również pobierać od właścicieli wynajmowanych domów gościnnych opłaty w zależności od liczby pokoi od 2 do 20 zł. Stosowne opłaty mogły być również pobierane od np. restauratorów, furmanów. Od taksy wolni byli lekarze oraz ich rodziny, członkowie wydziału Towarzystwa Tatrzańskiego, właściciele domów położnych w obrębie stacji klimatycznej i ich rodziny, dzieci do 10 r.ż., ubodzy posiadający świadectwo właściwych władz zatwierdzonych przez c.k. starostwo powiatowe.

Lekarz klimatyczny był doradcą zawodowym komisji, którego mianowała komisja klimatyczna, a wybór ten zatwierdzało c.k. namiestnictwo. Lekarz

ten mógł również być lekarzem gminnym⁴⁴. Jeśli dopuszczałby się zaniedbywania swoich obowiązków lub działał na szkodę uzdrowiska, komisja klimatyczna mogła pozbawić go stanowiska. Natomiast jeśli to medyk sam chciałby zrezygnować z posady, musiał o tym zamiarze zawiadomić komisję klimatyczną trzy miesiące wcześniej.

Statut otrzymało również uzdrowisko w Krynicy w 1895 roku. Do organów zakładu zdrojowego zaliczono: komisję zdrojową, zarząd zdrojowy oraz lekarza zdrojowego. Komisja składała się z następujących członków: jednego delegata c.k. namiestnictwa, jednego delegata Wydziału Krajowego, właściciela zdrojowiska, przełożonego obszaru dworskiego, naczelników gminy Krynicy i Słotwiny, lekarza zdrojowego i gminnego (okręgowego), ewentualnie inspektora zdrojowego. Kadencja członków-delegatów wynosiła trzy lata, a naczelnicy gmin brali udział w jej pracach przez czas sprawowania swojej funkcji.

Ponadto w skład komisji wchodził dwaj lekarze – delegaci praktykujący w zdrojowisku, wybierani spośród swego grona. O składzie tego gremium zawiadamiano polityczną władzę. W razie konieczności komisja zdrowia mogła powołać znawców z głosem doradczym. W pracach komisji zdrojowej mogli również brać udział: c.k. starosta powiatowy, c.k. lekarz powiatowy, urzędnicy c.k. namiestnictwa delegowani do badania funkcjonowania zdrojowisk, wraz z prawem do zabierania głosu, bez możliwości brania udziału w głosowaniu. Przewodniczącym komisji był delegat c.k. namiestnictwa, który zwoływał posiedzenia zwyczajne i nadzwyczajne, czuwał nad wykonywaniem uchwał komisji, a także zastępował ją na zewnątrz. W pracach przewodniczącego wspomagali go zastępca i dwaj asesory.

Do najważniejszych zadań komisji należało dbanie o pomyślny rozwój zdrojowisk, odpowiedni poziom wygody i rozrywki dla gości. W tym celu w szczególności komisja dysponowała funduszem kuracyjnym, pobierała taksy i opłaty wraz z możliwością przedstawienia proponowanych zmian w tej materii, wspierania zwierzchności gminnej w nadzorowaniu jakości sprzedawanych w obrębie zdrojowiska produktów oraz wody, a także serwowanych potraw

⁴⁴ Zob. Ustawa z dnia 2. Lutego 1891, obowiązująca w Królestwie Galicji i Lodomerji z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, o urządzeniu służby zdrowia w gminach i obszarach dworskich, w: Dz.u.kr. 1891, cz. IV, Nr 17, s. 81–88.

w restauracjach oraz cukierniach. Wsparcie miało również obejmować czystość porządek na ulicach, drogach etc. W przypadku wybuchu choroby zakaźnej w obrębie zdrojowiska miała też dołożyć wszelkich starań, aby zwierzchność gminna podjęła stosowne kroki, jakie nakładło na nią prawo. Komisja dysponowała również możliwością w przypadku braku usunięcia przez władze miejscowe dostrzeżonych nieprawidłowości zwrócenia się do władz wyższej instancji.

Posiedzenia komisji miały odbywać się w trakcie trwania sezonu, przypadającego od 15 maja do 30 września, przynajmniej raz w miesiącu. Szczegóły posiedzenia, jak dzień i godzina wraz z porządkiem obrad, wyznaczał przewodniczący, a zaproszenia do udziału w obradach doręczano na co najmniej trzy dni przed rozpoczęciem. Dodatkowo w sprawach nagłych przewodniczący mógł zwołać posiedzenie nadzwyczajne, a obowiązek taki ciążył na nim, gdy zawnioskowała o to 1/3 członków komisji. Co ciekawe, goście przebywający w zdrojowisku nie mieli prawa wstępu na posiedzenia.

Komisja była zobowiązana do dokładnego prowadzenia inwentarza wraz z uchwaleniem preliminarza dochodów i wydatków komisji na nadchodzący sezon. Fundusz kuracyjny składał się przede wszystkim z: taks pobieranych od gości, opłat od przedsiębiorstw, widowisk, zabaw, koncertów etc., grzywien, a także z dobrowolnych datków. Wolnymi od opłat byli lekarze i chirurdzy, ich żony i dzieci, niżsi wojskowi w czynnej służbie wraz z żonami, dziećmi do 10 r.ż., urzędnicy w służbie czynnej podczas sezonu, osoby ubogie, które posiadały stosowne zaświadczenie.

C.k. namiestnictwo miało za zadanie czuwać nad prawidłowością wydatkowania środków z funduszu, z prawem do żądania wyjaśnień, a nawet z możliwością zarządzenia zwrotu poszczególnych kwot. Komisji zdrojowej przysługiwało prawo do wniesienia rekursu do c.k. ministerstwa spraw wewnętrznych w terminie 14 dni. Przeciwnie uchwałom i zarządzeniom komisji przysługiwało prawo odwołania się do c.k. namiestnictwa w ciągu 14 dni.

Lekarz był stałym doradcą właściciela, który pokrywał jego wynagrodzenie. Dodatkowo powinna zostać zawarta umowa na cały sezon z wyraźnie określonymi prawami i obowiązkami lekarza. W przypadku zaniedbania obowiązków przez lekarza lub działania na szkodę zdrojowiska mogła zostać rozwiązana wcześniej. Decyzję taką podejmowało c.k. namiestnictwo po przedstawieniu stosownej opinii przez c.k. krajową radę zdrowia.

INSTRUKCJA DLA LEKARZA ZDROJOWEGO

Przykładem może tu być instrukcja dla lekarza zdrojowego w Krynicy⁴⁵. Był on doradcą właściciela zdrojowiska oraz członkiem komisji zdrojowej. Zakres jego obowiązków określono niezwykle szeroko. Po zakończeniu każdego sezonu opracowywał sprawozdanie co do możliwego ulepszenia funkcjonowania zdrojowiska, ewentualne uwagi dotyczące statutu przekładał c.k. namiestnictwu. Natomiast za pośrednictwem zarządu zakładu przedstawiał c.k. starostwu wykaz statystyczny „o ruchu chorych”. Miał za zadanie starać się o rozwój zdrojowiska, przede wszystkim pod względem leczniczym, analizując je pod kątem najnowszych wiadomości naukowych, oraz dbać o czystość wody i powietrza, a nawet doglądać stanu usuwania nieczystości z ulic. Dbał również o spisywanie danych meteorologicznych i przekazywał je do wiadomości innych lekarzy. Analogiczne obowiązki informacyjne dotyczyły chorób występujących w zdrojowisku. Powinien wizytować łaźienki, a efekt kontroli odnotowywać w prowadzonym dzienniku. Wraz z przedstawicielami bądź obszaru dworskiego, bądź władz gminy dokonywał kontroli lokali, w których sprzedawano lub serwowano żywność, czy są one właściwie przechowywane lub czy nie zawierają szkodliwych składników. W przypadku wybuchu choroby zakaźnej⁴⁶ lekarz zdrojowy miał wskazać na konieczne środki, jakie z tym faktem należało przedsięwziąć. Oprócz powyższych obowiązków był zobligowany do niesienia pomocy każdej osobie bez względu na zamożność. Dyżury pełnił przed i po południu, mógł również odwiedzać chorych w domach, a od tych najuboższych nie pobierał pieniędzy.

Aby móc otrzymać taką posadę, wymagano spełniania następujących warunków:

- a) posiadania obywatelstwa austriackiego;
- b) dyplomu doktora medycyny, uprawniającego do wykonywania praktyki lekarskiej;

⁴⁵ Zob. Instrukcja dla lekarza zdrojowego w Krynicy wydana przez c.k. namiestnictwo rozporządzeniem z 13 maja 1895, l. 38.383, w myśl § 11 ust. kr. z 4 listopada 1891 (dz.u.kr. l. 80), w: *Zbiór ustaw i rozporządzeń sanitarnych*, op. cit., s. 317–319.

⁴⁶ Zob. Okólnik namiestnictwa z 18 marca 1890, l. 91.626 o zapobieganiu szerzeniu się chorób zakaźnych w zdrojowiskach i stacyach klimatycznych, [w:] *Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych*, op. cit., s. 278.

- c) nieskazitelnego charakteru;
- d) odbycia co najmniej dwuletniej praktyki w szpitalu powszechnym po uzyskaniu dyplomu.

Pierwszeństwo wśród kandydatów posiadali ci mogący wykazać się bądź praktyczną, bądź teoretyczną znajomością balneologii.

Lekarz zdrojowy nie mógł opuścić miejscowości bez zapewnienia zastępstwa, o czym zawiadamiał właściciela zakładu. Gdyby zaś absencja miała trwać dłużej jak 3 dni, wówczas powinien postarać się o udzielenie pozwolenia od c.k. namiestnictwa. W miarę posiadanych środków zapewnianych przez właściciela zdrojowiska lekarz był uprawniony do dokonywania podróży, podczas których mógł zapoznawać się z praktycznym funkcjonowaniem innych zdrojowisk, szczególnie mając na uwadze wprowadzane nowości i ulepszenia.

Sprawa zdrojowisk stanowiła dość ważny przykład działalności Sejmu Krajowego Galicji. Jak widać, z biegiem czasu coraz większa liczba posłów przekonywała się co do istotności i konieczności podjęcia stosownych działań, tak aby zapewnić ich sprawne funkcjonowanie, choć początkowo nie byli oni w pełni świadomi wagi problemu. Powyższe można próbować tłumaczyć mnogością wyzwań, jakie stały wówczas przed władzami autonomicznymi stale borykającymi się z trudną sytuacją finansową. Początkowe próby podejmowane pod koniec lat 60. XIX wieku, np. w piśmiennictwie Józefa Dietla czy Michała Zieleniewskiego, a następnie przede wszystkim dzięki wielu wysiłkom posła Władysława Koziebrodzkiego i zwróceniu uwagi przez opinię publiczną, w tym od XX wieku prasy⁴⁷, ostatecznie przyczyniły się do uregulowania tej materii. Zarówno ustawa z 1891 roku, jak i z 1908 roku, choć ta druga bardziej precyzyjnie określała sposób nadzoru, wyznaczały jedynie ramowe kwestie i stanowiły tylko pewnego rodzaju „minimum”. Natomiast należy pozytywnie ocenić oparcie się podczas przygotowywania noweli na przedstawicielach różnych środowisk, m.in. nauki czy

⁴⁷ Wśród czasopism poświęconych zdrojowiskom można wskazać chociażby na takie tytuły jak: „Nasze Zdroje”, wydawane od 1910 r. w Krynicy-Zdroju, Lwowie, Krakowie, „Nasza Turystyka, Czasopismo Turystyczne i Narciarskie”, wydawane od 1913 r. we Lwowie.

władz administracji. Mimo podejmowanych wielu wysiłków, choć nastąpiła poprawa, niestety nie udało się do końca istnienia c.k. monarchii rozwiązać wszelkich problemów związanych ze zdrowowiskami w Galicji i uczynić ich konkurencyjnymi względem innych tego typu ośrodków w monarchii czy za granicą. Największym problemem, z jakimi mierzono się stale, był bowiem brak wystarczających finansów. Mimo zatem niezwykle ambitnych planów i pomysłów część proponowanych rozwiązań nie mogła finalnie zostać zastosowana w praktyce.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Drugiej Sesji Ósmego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomerji z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1905. Alegat 394, Kadencja VIII, sesja II, Lwów 1905.*
- Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Drugiej Sesji Ósmego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomerji z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1905. Alegat 629, Kadencja VIII, sesja II, Lwów 1905.*
- Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Drugiej Sesji Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomerji wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1890. Alegat 28, Kadencja VI, sesja II, Lwów 1890.*
- Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Pierwszej Sesji Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomerji wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1889. Alegat 113, Kadencja VI, sesja I, Lwów 1889.*
- Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Pierwszej Sesji Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomerji wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1889. Alegat 148, Kadencja VI, sesja I, Lwów 1889.*
- Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Trzeciej Sesji Ósmego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomerji wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1907. Alegat 59, Kadencja VIII, sesja III, Lwów 1907.*
- Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Trzeciej Sesji Ósmego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomerji wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1907. Alegat 157, Kadencja VIII, sesja III, Lwów 1907.*
- Kodeks prawa politycznego czyli Austriackie Ustawy Konstytucyjne 1848–1903, red. S. Starzyński, Lwów 1903.*

- Protokół 39. Posiedzenia 2. Sesyi, VI. Peryodu Sejmu Galicyjskiego. Kadencja VIII, sesja II, Lwów 1905.*
- Protokół 46. Posiedzenia 2. Sesyi, VI. Peryodu Sejmu Galicyjskiego, Kadencja VIII, sesja II, Lwów 1905.*
- Protokół 48. Posiedzenia 2. Sesyi, VI. Peryodu Sejmu Galicyjskiego. Kadencja VIII, sesja II, Lwów 1905.*
- Protokół 53. Posiedzenia 2. Sesyi, VI. Peryodu Sejmu Galicyjskiego. Kadencja VIII, sesja II, Lwów 1905.*
- Sprawozdanie Stenograficzne z Rozpraw Galicyjskiego Sejmu Krajowego. 20. Posiedzenie I. Sesyi VI. Peryodu Sejmu Galicyjskiego, Kadencja VI, sesja I, Lwów 1889.*
- Stenograficzne Sprawozdania Drugiego Peryodu Drugiej Sesyi Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim w roku 1868. Kadencja II, sesja II (całość), Lwów 1868.*
- Stenograficzne Sprawozdania z Drugiej Sesyi Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1890. Kadencja VI, sesja II, (całość), Lwów 1890.*
- Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesyi Czwartego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z W. Ks. Krakowskim w roku 1877. Kadencja IV, sesja I (całość), Lwów 1877.*
- Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesyi Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1889. Kadencja VI, sesja I (całość), Lwów 1889.*
- Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesyi Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1889. Kadencja VI, sesja I, (całość), Lwów 1889.*
- Stenograficzne Sprawozdania z Trzeciej Sesyi Drugiego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim w roku 1869. Kadencja II, sesja III (całość), Lwów 1869.*
- Stenograficzne Sprawozdania z Trzeciej Sesyi Ósmego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1907. T. I. Posiedzenie 1–23. Kadencja VIII, sesja III (całość), Lwów 1907.*
- Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych, red. J. Piwocki, t. IV, Lwów 1912.*
- Zbiór ustaw i rozporządzeń sanitarnych ze szczególnem uwzględnieniem Galicyi i W. Księstwa Krakowskiego, red. J. Barzycki, t. I, Lwów 1899.*

Akty prawne

Obwieszczenie c.k. Starostwa górniczego w Krakowie z dnia 26. Lipca 1894, L. 1329, o zniesieniu zakazu poszukiwania lub odbudowy ropy i wosku ziemnego w obrębie okręgu ochronnego zdrojowiska Iwonicz, Dz.u.kr, 1894, cz. XVIII, Nr 79, s. 304–305.

Obwieszczenie c.k. Starostwa górniczego w Krakowie, z dnia 16. Czerwca 1896, L. 1973, Dz.u.kr., 1896, cz. XII, Nr 43, s. 168–169.

Ogłoszenie c. k. Starostwa górniczego w Krakowie z 27. września 1904 L. 3574, w sprawie rozszerzenia rejonu ochronnego dla źródeł mineralnych w Krynicy i Słotwinach, powiatu politycznego Nowy Sącz, Dz.u.kr. 1904, cz. XVII, Nr 115, s. 396–397.

Statut zdrowiska w Zakopane, wydany rozporządzeniem c.k. Namiestnictwa z dnia 3 czerwca 1894 L. 43484 na mocy ustawy krajowej z dnia 4 listopada 1891 (Dz. ust. kr. Nr. 80) i w porozumieniu z Wydziałem krajowym, Zakopane 1905.

Ustawa z dnia 2. Lutego 1891, obowiązująca w Królestwie Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim, o urządzeniu służby zdrowia w gminach i obszarach dworskich, Dz.u.kr. 1891, cz. IV, Nr 17, s. 81–88.

Ustawa z dnia 11. października 1908, zarządzająca stosunki zdrojowisk i uzdrowisk w Królestwie Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim, Dz.u.kr. 1908, cz. XXVI, Nr 133, s. 365–369.

Ustawa z dnia 13 października 1899 obowiązująca w Królestwie Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim, Dz.u.kr. 1899, cz. XIV, Nr 133, s. 315–345.

Ustawa z dnia 4. Listopada 1891 roku, zarządzająca stosunki zdrojowisk i uzdrowisk w Królestwie Galicji i Lodomeryi z Wieikiem Księstwem Krakowskim, Dz.u.kr. 1891, cz. XXI, Nr 80, s. 330–334.

Literatura

Buszko J., *Geneza autonomii Galicji*, Kraków 1992.

Dietl J., *Der Kurort Krynica in den galizischen Karpathen des Neusandecer Kreises in historischer, topographischer und therapeutischer Beziehung*, Krakau 1857.

Dietl J., *Die Heilquellen von Iwonicz in Galizien im Sanoker Kreise*, Krakau 1860.

Dietl J., *O znaczeniu i przeznaczeniu spółki zdrojowisk krajowych*, Kraków 1860.

- Dietl J., *Uwagi nad zdrojowiskami krajowemi ze wzgledu na ich skutecznosc, zastosowanie i urzadzenie. Cz. I*, Kraków 1858.
- Dietl J., *Zdroje iwonickie po nowem ich urzadzeniu i powtornym rozbiore chemicznym*, Kraków 1866.
- Dietl J., *Źródła lekarskie w Bardyowie*, Kraków 1858.
- Dietl J., *Źródła lekarskie w Iwoniczu*, Kraków 1858.
- Dietl J., *Źródła lekarskie w Swoszowicach*, Kraków 1858.
- Dziadzio A., *Galicyjski Sejm Krajowy wobec namiestnictwa w początkach ery konstytucyjnej w Austrii*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2016, nr 25 (3), s. 261–276.
- Dziadzio A., Mataniak M., *Namiestnictwo Galicyjskie (1854–1914). Organizacja i zadania*, „*Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*” 2018, nr 11 (1), s. 137–167.
- Dziadzio A., *Monarchia konstytucyjna w Austrii 1867–1914. Władza – obywatel – prawo*, Kraków 2001.
- Gluziński A.W., *Komisyya przemysłowa Tow. lek. krak.*, „*Przegląd Lekarski: Organ Towarzystw Lekarskich Krakowskiego i Galicyjskiego*”, Kraków 1890, R. XXIX, nr 2, s. 29.
- Grodziski S., *Sejm Krajowy Galicyjski*, t. I–II, Kraków 2018.
- Grzybowski K., *Galicja 1848–1914. Historia ustroju politycznego na tle historii ustroju Austrii*, Kraków–Wrocław–Warszawa 1959.
- Kapłon J., *Galicyjskie Towarzystwo Tatrzańskie, Towarzystwo Tatrzańskie i Polskie Towarzystwo Tatrzańskie (1873–1950). O miscellaneach statutowych i nie tylko*, [w:] *Prawne aspekty podróży i turystyki – historia i współczesność. Prace poświęcone pamięci profesora Janusza Sondla*, red. P. Cybula, Kraków 2018, s. 257–270.
- Kopff L., *Rabka najsilniejsza solanka jodo-bromowa w Galicyi. Sprawozdanie z roku 1882*, Kraków 1883.
- Kośmiński S., *Słownik lekarzów polskich obejmujący oprócz krótkich życiorysów lekarzy Polaków oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych, dokładną bibliografię lekarską polską od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej*, Warszawa 1888.
- Krówczyński Ż., *Lubień, Rok 1880. Sprawozdanie komisji z łona sekcji lwow. Towarzystwa lek. gal. wybranej*, Lwów 1880.
- Małecki M., *Namiestnictwo galicyjskie. Zarys problematyki badawczej*, [w:] *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2017/1: právo v běhu času. Sborník příspěvků z mezinárodní konference*, red. V. Knoll, Plzeň 2018, s. 198–207.

- Małecki M., *Wydział Krajowy sejmu galicyjskiego. Geneza, struktura i zakres kompetencji, następstwo prawne*, Kraków 2014.
- Orlewicz-Musiał M., *Turystyka aktywna Polaków pod zaborem austriackim w dobie autonomii galicyjskiej (1867–1914)*, Kraków 2019.
- Piasecki W., *Zakopane: stacya klimatyczno-lecznicza z zakładem przyrodolecznym dra Wenantego Piaseckiego w powiecie nowotarskim u podnóża Tatr. Zakład otwarty dla chorych przez cały rok*, Kraków 1883.
- Praschil T., *Truskawiec, zakład zdrojowo-kąpielowy w Galicji. Opis, środki lecznicze, sposób działania, wskazania terapeutyczne i cennik zdrojowiska*, Drohobycz 1909.
- Targosz R., *Powstanie Towarzystwa Tatrzańskiego. Analiza rozbieżności źródłowych*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Zamiejscowego w Chorzowie Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu” 2005, Nr 6, s. 243–247.
- Tatomir L., *Podręcznik geografii Galicyi na podstawie prac monograficznych i urzędowych źródeł*, Lwów 1876.
- Tkaczyński J., *Pro memoria III. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego spoczywający na cmentarzach Krakowa 1803–2017*, Kraków 2018.
- Zakład zdrojowo-kąpielowy Rymanów. Solanka jodo-bromowa w Galicyi*, Lwów 1894.
- Zieleniewski M., *Materyały do historii c.k. Zakładu zdrojowego w Krynicy*, Warszawa 1877.
- Zieleniewski M., *O ruchu i rozwoju c.k. Zakładu zdrojowego w Krynicy od 1873 do 1877 r.*, Warszawa 1879.
- Zieleniewski M., *Sprawy naglące polskich zakładów zdrojowych*, Warszawa 1888.
- Zieleniewski M., *Sprawy polskich zakładów zdrojowych*, Lwów 1889.
- Zieleniewski M., *Wody lekarskie okręgu rządowego krakowskiego. Stan zdrojowiska w Krynicy w roku 1858*, Kraków 1859.
- Zieleniewski M., *Zakłady Zdrojowo-Kąpielne Galicyi. Poszyt 1*, Warszawa 1873.

NOTA O AUTORCE

Izabela Wasik – mgr prawa, doktorantka w Szkole Doktorskiej Nauk Społecznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, wyróżniona w I edycji konkursu „Debiuty” Polskiego Towarzystwa Historii Prawa, zainteresowania badawcze: prawne i ustrojowe aspekty funkcjonowania monarchii habsburskiej, szczególnie Austro-Węgier, oraz w jej ramach dziejów Galicji.

Kontakt: i.wasik@doctoral.uj.edu.pl